

De betekenis van Herman Frankes proefschrift in een internationaal vergelijkende context

*Cyrille Fijnaut**

De redactie van dit themanummer benaderde mij met de vraag of ik een bijdrage wilde schrijven over de betekenis van Frankes analyse van de geschiedenis van het Nederlandse gevangeniswezen in een internationaal vergelijkende context. Ik heb deze vraag om twee redenen vrijwel onmiddellijk positief beantwoord. Ten eerste uit waardering voor het monumentale proefschrift dat hij over deze geschiedenis heeft geschreven. Ten tweede omdat vrij veel van de internationale en nationale literatuur die hij voor deze studie heeft gebruikt mij goed bekend is: ik heb die verwerkt in mijn *Criminologie en strafrechtsbedeling. Een historische en transatlantische inleiding* (Fijnaut 2014) en, maar in mindere mate, in mijn *De geschiedenis van de Nederlandse politie* (Fijnaut 2007). Dit neemt niet weg dat ik enige tijd nodig heb gehad om een passende vorm te vinden voor de ordening van de gedachten die de herlezing van zijn boek – in de vorm van de geweldige heruitgave door Boom – bij mij opriep in relatie tot het onderwerp dat mij is toebedeeld.

Dit opstartprobleem vloeide vooral voort uit de vaststelling dat Franke volgens de inleiding niet de ambitie koesterde om een bijdrage te leveren aan de internationale literatuur, laat staan de ambitie had om de feitelijke ontwikkeling van het gevangeniswezen in eigen land stelselmatig te vergelijken met zijn ontwikkeling in andere landen. Dit verklaart waarom in zijn analyse niet wordt ingegaan op bijvoorbeeld de beschrijvingen van het Nederlandse gevangeniswezen die in 1872 respectievelijk 1878 op het International Penitentiary Congress in Londen respectievelijk Stockholm werden gepresenteerd, laat staan dat deze presentaties worden vergeleken met de beschrijvingen van de vele andere gevangenisstelsels die in de verslagen van deze congressen zijn

* Prof. dr. C.J.C.F. Fijnaut is emeritus hoogleraar strafrecht en criminologie aan de Universiteit van Tilburg.

opgenomen (Wines 1872, p. 65-72; Guillaume 1879, p. 517-541). En omdat het in het kader van deze bijdrage natuurlijk niet mogelijk is om via een vergelijking tussen de ontwikkeling van het gevangeniswezen in Nederland, zoals beschreven door Franke, en de (interpretatie van de) ontwikkeling ervan in andere landen de betekenis van zijn analyse in internationaal verband op een grondige manier vast te stellen, heb ik mij hierna beperkt tot een waardering van de manier waarop Franke is omgegaan met de literatuur die een belangrijke rol speelt in de geschiedschrijving omtrent het gevangeniswezen.

Ten eerste wordt aan de hand van enkele voorbeelden ingegaan op de manier waarop in Frankes analyse wordt omgegaan met internationale, respectievelijk buitenlandse auteurs die een belangrijke rol hebben gespeeld in de geschiedenis van het gevangeniswezen in het Westen. Deze sleutelfiguren zijn: Cesare Beccaria, Edouard Ducpétiaux en Cesare Lombroso. Ten tweede wordt aan de hand van enkele voorbeelden ingegaan op de manier waarop in zijn analyse wordt omgegaan met concurrerende interpretaties van de geschiedenis van dit gevangenisstelsel. Deze interpretaties zijn die van Georg Rusche en Otto Kirchheimer, Dario Melossi en Massimo Pavarini, en Michel Foucault. De verwijzingen naar het proefschrift van Franke in dit artikel hebben betrekking op de heruitgave van 2020.

De omgang met sleutelfiguren in de internationale geschiedenis van het gevangeniswezen

Waar is Beccaria?

Franke (p. 52) laat geen misverstand bestaan over de belangrijke rol die Cesare Beccaria – met op de achtergrond onder meer Montesquieu – sinds de tweede helft van de achttiende eeuw heeft gespeeld in de omslag van het denken over de verhouding tussen misdaad, misdadiger en straf. Eigenaardig is echter dat hij in zijn analyse niet ingaat op de ideeën van Beccaria over de vrijheidsstraf en de tenuitvoerlegging hiervan in gevangenis. Een bespreking van deze gedachten zou in elk geval volkomen hebben gepast in de omschrijving van het object van het proefschrift: ‘het gaat niet om het waarom van straffen maar om het waarom van *veranderingen* in straffen en strafpraktijken’ (p. 9). Beccaria heeft immers als geen andere auteur ertoe bijgedragen

dat straffen en strafpraktijken sinds de verschijning van zijn traktaat *Dei delitti e delle pene* in 1764 veranderden. En voor alle duidelijkheid: hij was in bepaalde gevallen en onder bepaalde voorwaarden een voorstander van de (desnoods levenslange) vrijheidsstraf – door hem wel omschreven als de ‘straf van eeuwigdurende slavernij’ die veroordeelden als vanzelf tot wanhoop brengt en mede hierom anderen afschrikt om misdaad te plegen. Beccaria tekende hier overigens bij aan dat gevangenen niet langer ‘oorden van honger en vertwijfeling’ mogen zijn, maar plekken moeten worden waarin ook ‘medelijden en menselijkheid’ zijn doorgedrongen (Beccaria 1982, p. 59-60, p. 111-112; Fijnaut 2014, p. 59-69).

Hierom had het voor de hand gelegen dat in de aanvang van het proefschrift deze op het eerste oog nogal tegenstrijdige opvattingen van Beccaria over de gevangenisstraf zouden zijn besproken: hoe valt – theoretisch en praktisch – de afkeer van vertwijfeling te verzoenen met de acceptatie van wanhoop? Gaat het hier dan niet om twee dezelfde gemoedstoestanden? Bovendien had hun bespreking een goed uitgangspunt geboden voor een antwoord op de vraag: wat is er in de eeuwen nadien feitelijk terechtgekomen van zijn opvattingen ter zake, in elk geval in Nederland? Zijn die al dan niet op enige termijn bewaarheid geworden in de daadwerkelijke transformatie van het gevangeniswezen? Zo ja, waarom dan, en zo nee, waarom niet? Omdat in dit proefschrift niet is gekozen voor dit uitgangspunt en deze vragen dus niet expliciet worden beantwoord, levert de analyse niet rechtstreeks een betekenisvolle (Nederlandse) bijdrage aan de beoordeling van de rol die Beccaria heeft gespeeld in de geschiedenis van het gevangeniswezen sinds het einde van de achttiende eeuw. Wel impliciet en onrechtstreeks, althans in de mate waarin Franke concludeert dat de geschiedenis van het (Nederlandse) gevangeniswezen op een aantal manieren het civilisatieproces weerspiegelt dat Europa volgens Norbert Elias sinds de Middeleeuwen heeft doorgemaakt en dat proces ook duidelijk tot uitdrukking komt in de opvattingen van Beccaria over misdaad en straf.

De miskennis van Ducpétiaux

Beccaria formuleerde wel enkele algemene uitgangspunten voor de invoering en de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf, maar schreef – anders dan Jeremy Bentham met het panopticum – geen concreet

plan voor de manier waarop gevangenen moesten worden gebouwd en het leven in deze oorden moest worden geregeld. Dit verklaart ten dele waarom er na het einde van het napoleontische imperium een heuse meningenstrijd ontstond over de oplossing van deze kwesties. Deze strijd werd, zoals bekend, aangevuurd door de studie van Gustave de Beaumont en Alexis de Tocqueville over het Auburnse en het Philadelphische gevangenisregime in de Verenigde Staten. Franke besteedt dan ook met reden veel aandacht aan hun boek en de receptie hiervan in Nederland (p. 115-120). Hij komt uiteindelijk tot de conclusie dat de grootschalige toepassing van het Philadelphische stelsel hier te lande veel te maken had met het feit dat hoger geplaatsten de macht hadden om de oorzaken van maatschappelijke problemen als criminaliteit in het innerlijk van individuen te zoeken en de oplossingen in de sociale isolatie van boosdoeners. Hij voegt hieraan toe dat dit stelsel pas onder druk kwam te staan naarmate mensen uit lagere klassen aan macht wonnen, hoger geplaatsten werden gedwongen om meer rekening met hen te houden, de oorzaken van criminaliteit meer in sociale omstandigheden werden gezocht en de straf dientengevolge gedetineerden sociale vaardigheden moest bijbrengen in plaats van ze geheel op zichzelf terug te werpen (p. 773). Deze conclusie klinkt aantrekkelijk, maar is het wel zo steekhoudend als het lijkt? Mijn twijfel is ingegeven door wat er gebeurde in België, waar door toedoen van Edouard Ducpétiaux in de loop van de negentiende eeuw een zeker zo grote archipel van Philadelphische gevangenen – met de centrale gevangenis van Leuven uit 1860 als wereldwijd beroemd voorbeeld – werd gebouwd als in Nederland het geval was. Franke verwijst in zijn boek twee keer naar Ducpétiaux, maar noemt hem hier alleen als een van de eerste auteurs die in de jaren dertig en veertig van de negentiende eeuw verband legden tussen criminaliteit en economische omstandigheden (p. 158, 457). Hij gaat dus helemaal voorbij aan de cruciale rol die Ducpétiaux – in geschriften en in de praktijk – heeft gespeeld bij de rechtvaardiging en de uitbouw van het Philadelphische systeem in België halverwege de negentiende eeuw (Fijnaut 2014, p. 162-176). En wat hier nog belangrijker is: hij miskent op deze manier dat in elk geval in de persoon van Ducpétiaux de sociologische verklaring voor criminaliteit – en in samenhang hiermee een reeks van verregaande voorstellen voor economische en sociale hervormingen om dit probleem terug te dringen – hand in hand ging met een politiek pleidooi voor een Philadelphisch gevangenis-

niswezen. Het een sluit het ander dus niet uit; zij kunnen zelfs goed samengaan. En hieruit volgt als vanzelf dat de ondermijning van dit systeem – in elk geval in België – niet de resultante was van een andere, meer sociologische, definitie van de oorzaken (en aanpak) van criminaliteit.

De andere kant van Lombroso

Dit laatste blijkt trouwens ook uit de geschriften van Cesare Lombroso. Franke besteedt vrij veel aandacht aan de invloed die de criminele antropologie via de aanhangers van de zogenoemde Nieuwe Richting in het strafrecht rond de voorlaatste eeuwwisseling heeft gehad op de vervanging van de uniforme toepassing van eenzame opsluiting door een op het individu toegesneden uitvoering van deze celstraf in Nederland (p. 453-457, 461-464, 469-485; Fijnaut 2014, p. 411-456). In dit verband gaat hij terecht vrij uitvoerig in op de denkbepelden van Franz von Liszt, de Duitse gangmaker van de geïntegreerde strafrechtswetenschap, over misdaad, misdadiger en straf. En met reden bespreekt hij hier ook de rol die de ideeën van Lombroso over de geboren misdadiger hebben gespeeld in de opkomst van de criminele antropologie en indirect dus ook in de opbloei van de Nieuwe Richting. De manier waarop hij hun rol bespreekt, wekt evenwel de indruk dat Lombroso geen ideeën had over het cellulaire strafstelsel en dus zélf niet, rechtstreeks en indirect, heeft bijgedragen aan de geleidelijke afschaffing van dit stelsel in Nederland en elders in Europa.

Deze indruk is echter helemaal verkeerd. Lombroso had inderdaad uitgesproken opvattingen over alle mogelijke individuele en sociale oorzaken van criminaliteit en – complementair hieraan – ook over de algemene en specifieke manieren waarop de verschillende vormen van criminaliteit moesten worden bestreden. Zo pleitte deze aanhanger van de socialistische partij – dit wordt wel eens vergeten! – niet alleen voor verkleining van de kloof tussen arm en rijk, voor modernisering van het personen- en familierecht en voor verplaatsing van werkgelegenheid van de grote naar de kleine steden op het platteland, maar ook voor ingrijpende hervormingen van de strafrechtsbedeling. Wat het bestaande cellulaire gevangeniswezen betreft kon hij zich niet verenigen met de grondslagen van dit systeem en al helemaal niet met de uniforme en dus onpersoonlijke manier waarop binnen dit stelsel

de vrijheidsstraf ten uitvoer werd gelegd. Hij wilde het gevangenisstelsel niet volledig afschaffen, maar koos radicaal voor individualisering van de straf. Dit betekende voor hem twee dingen: enerzijds dat gevangenen onderdeel moesten worden van een gedifferentieerd stelsel van vrijheidsbenemende voorzieningen (naast gevangenen ook krankzinnigeninrichtingen, opvoedingsgestichten en landbouwkolonies) en anderzijds dat meer werk moest worden gemaakt van niet-vrijheidsbenemende straffen zoals de rechterlijke waarschuwing, de schadevergoeding en het huisarrest. Voor geboren misdadigers moesten speciale strafinrichtingen worden gebouwd die zouden worden geleid door commissies die bestonden uit artsen en rechters (Fijnaut 2014, p. 254-258).

Een en ander laat dus zien dat Lombroso's erkenning van sociale oorzaken van criminaliteit gepaard ging met de overtuiging dat het stelsel van eenzame opsluiting niet langer houdbaar was. In zijn geval lag deze overtuiging ook besloten in zijn visie op de persoon van de misdadigers: dit zijn geen mensen die, zoals de econoom Beccaria stelde, uit berekening – de voordelen afwegend tegen de nadelen – misdaden plegen, maar mensen die dit doen omdat dit in hun natuur ligt. Dit betekende volgens hem dat hun bestraffing zo veel als mogelijk moest worden afgestemd op hun persoon. En omdat individualisering van de straf binnen het stelsel van eenzame opsluiting niet mogelijk was, moest het naar zijn mening worden vervangen door een stelsel dat hiervoor wel de ruimte bood. In de praktijk functioneerde dat stelsel volgens hem trouwens toch al niet zoals het was bedoeld, maar produceerde het in feite slechts 'automaten', en dit ook nog eens tegen zeer hoge kosten. Voor Lombroso kon het dus niet snel genoeg worden hervormd.

De omgang met sleutelfiguren in de internationale interpretatie van de geschiedenis van het gevangeniswezen

De afwijzing van Rusche en Kirchheimer, Melossi en Pavarini

In 1939 publiceerden Georg Rusche en Otto Kirchheimer een marxistisch geïnspireerde verklaring voor de opkomst van de tuchthuizen in West-Europa, die in 1981 werd uitgewerkt door Dario Melossi en Massimo Pavarini. Deze verklaring komt er in de kern op neer dat de

tuchthuizen een van de belangrijke, door de calvinistische moraal ingegeven, manieren waren om het arbeidersproletariaat via afschrikking en, voor zover het ging om gedetineerden, via zedelijke verbetering geschikt te maken voor de fabrieksmatige productie van waren. De vroegkapitalistische ontwikkeling van Nederland en ommelanden was volgens hen de reden waarom de tuchthuisbeweging zich hier eerder manifesteerde dan in andere delen van Europa. Franke heeft duidelijk grote moeite met deze verklaring (p. 762-763, 773-774, 798). Naar zijn mening gaat het hier om een soort van samenzweringstheorie waarin leden van de heersende klasse uit economisch eigenbelang willens en wetens belangrijke veranderingen in het strafstelsel doorvoerden. Zijns inziens valt er echter niet veel te zeggen voor deze theorie omdat zij niet wordt gedragen door de feiten. Hij heeft echter niet alleen moeite met het complotdenken in deze theorie. Hij stelt ook dat zij niet kan verklaren waarom de eenzame opsluiting de dominante strafsoort werd. Dat dit onderdeel zou zijn van het beleid van de machthebbers om de arbeidersklasse te intimideren, is volgens hem niet aannemelijk. Dit zou immers betekenen dat men de oprechtheid van diegenen in twijfel trekt die – zoals Ducpétiaux – hun leven lang hebben geijverd voor het cellulaire strafstelsel. Wie vertrouwd is met hun leven en werken weet echter dat er geen plaats is voor dergelijke twijfel: zij ijverden voor de invoering en instandhouding van dit stelsel omdat zij er om allerlei redenen oprecht in geloofden.

Naar mijn mening is deze tweeledige kritiek van Franke op deze marxistisch geïnspireerde verklaring voor het ontstaan en de ontwikkeling van het gevangeniswezen volkomen terecht. Waarbij mag worden aangekend dat zijn kritiek steun vindt in de kritiek die de Nederlandse historicus Pieter Spierenburg op deze theorie heeft gegeven (Spierenburg 1991, p. 223-227; Fijnaut 2014, p. 36-38). Op basis van zijn diepgravende studies inzake de geschiedenis van het gevangeniswezen kwam deze immers tot de conclusie dat het organisatie-model van de tuchthuizen helemaal niet was gebaseerd op het model van de opkomende fabrieken, maar op het traditionele familiemodel: de gevangenen werden niet beschouwd als een reservoir van goedkope arbeidskrachten, maar als hulpbehoevende medemensen die hadden gezondigd tegen de heersende moraal. Bovendien mag ook in dit verband het pragmatisme van de ondernemende elites in steden als Amsterdam niet worden onderschat. Die wilden gewoon een in hun

ogen acuut sociaal probleem oplossen. Dit had helemaal niets met calvinisme te maken. Zij waren trouwens voor een groot deel katholiek.

De kritiek op Foucault

Franke kan zich ook moeilijk vinden in de visie die Michel Foucault in 1975, in zijn overbekende boek *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, ontvouwde op de geboorte van de cellulaire gevangenis. Dit was in diens ogen een van de middelen waarover aan het einde van de achttiende eeuw machtsgroepen de beschikking kregen om criminele en rebelse bevolkingsgroepen te disciplineren die de belangen van de burgerij bedreigden (p. 269, 331). Het eerste fundamentele bezwaar dat Franke aantekent tegen deze visie is dat zij slechts een ad-hocverklaring biedt voor de opkomst van het gevangeniswezen. Foucault koppelt in Frankes ogen de ontwikkeling hiervan al te zeer aan de verdwijning van de absolute monarchie en de overgang naar volkssoevereiniteit in de Franse Revolutie en gaat zodoende volkomen voorbij aan het feit dat elders in Europa, ook al voor die tijd, werd geëxperimenteerd met vrijheidsbeneming als een vorm van straf. Het tweede grote bezwaar dat Franke inbrengt tegen de visie van Foucault komt neer op het argument dat hij ook al formuleerde ten aanzien van de neomarxistische interpretatie van de opkomst van het gevangeniswezen: ook deze visie komt in hoge mate neer op een complottheorie die volkomen voorbijgaat aan de oprechtheid van de pleitbezorgers en architecten van het cellulaire gevangenisstelsel (p. 759-764). Het derde belangrijke verschil van inzicht sluit nauw aan bij het tweede bezwaar en betreft de verschuiving van de machtsbalans in gevangeniswezen. Waar Foucault beweert dat veranderingen binnen het gevangeniswezen altijd hebben geleid tot een meer verfijnde en meer uitgekende vorm van machtsuitoefening over gedetineerden, komt Franke tot de conclusie dat gevangenen langzamerhand ook beschikking hebben gekregen over machtsmiddelen, en dat hun bestraffers in samenhang hiermee macht over gedetineerden hebben verloren (p. 12-13). Hij schrijft dit verschil van inzicht toe aan het feit dat Foucault, bevangen door een idee van macht als een abstracte anonieme kracht die zichzelf alleen maar kan versterken, geen oog heeft voor het feit dat aan het einde van de negentiende eeuw de indringende kritiek op de eenzame opsluiting niet alleen leidde tot de afschaffing van deze vorm van gevangenisstraf, maar ook de legitimiteit van de gevangenis-

straf als zodanig ondermijnde en in samenhang hiermee een kentering van de verhoudingen binnen de gevangenissen teweegbracht (p. 72, 105-106, 786). In het verlengde hiervan verwijt Franke Foucault dat hij volstrekt onvoldoende oog heeft voor de langetermijntwikkelingen in het gevangeniswezen en als het ware blijft steken in zijn analyse van wat er rond 1800 zou zijn gebeurd (p. 773).

Deze stevige kritiek van Franke op de visie van Foucault heeft mij ertoe gebracht om ook diens boek *Surveiller et punir. Naissance de la prison* te herlezen. Op grond van deze hernieuwde kennismaking durf ik Franke's weergave van, respectievelijk kritiek op het werk van Foucault wel in grote lijnen te onderschrijven. Op onderdelen denk ik dat zijn kritiek – om welke reden dan ook – te eenzijdig is. Zo weet Foucault ook wel dat er vóór de invoering van vrijheidsbeneming als straf reeds allerlei andere vormen van vrijheidsbeneming bestonden en dat de (voor)geschiedenis van de moderne gevangenis dus verder teruggaat dan de tweede helft van de achttiende eeuw, maar – anders dan Franke – maakt hij een veel scherper onderscheid tussen de opeenvolgende vormen van vrijheidsbeneming en zorgt zo voor begripsverwarring bij mensen die dit onderscheid niet zo scherp op het netvlies hebben staan (Foucault 1975, p. 119-125). Hier staat tegenover dat in de analyse van Foucault kwesties figureren die bij Franke niet worden gemist. Hierbij kan worden gedacht aan een grondige bespreking van de beginselen die door Beccaria en anderen werden geformuleerd voor de hervorming van het strafrecht en dus ook voor de vervanging van de lijf- en doodstraffen door de gevangenisstraf (Foucault 1975, p. 96-103). Maar een gemis is ook dat in de ondertitel van het boek van Franke wel staat dat het over 'misdaad en straf' gaat, maar feitelijk alleen maar 'straf' erin aan bod komt. Anders dan Foucault gaat Franke dus helemaal voorbij aan de ontwikkeling van de misdaad en de wisselwerking tussen deze ontwikkeling en die van het gevangeniswezen (Foucault 1975, p. 77-84).

Slotom

De (aantrekkings)kracht van Franke's analyse van de langetermijngeschiedenis van het Nederlandse gevangeniswezen is gelegen in de diepgaande en gedetailleerde bespreking van zowel de uiteenlopende standpunten die constant aan de orde zijn in de opeenvolgende dis-

cussies over de inrichting van dit gevangeniswezen als de scherpe tegenstellingen tussen deze standpunten en de feitelijke toestanden in de gevangenissen. Ik denk dat zijn analyse – zo bezien – een unicum is in de literatuur over de geschiedenis van het gevangeniswezen in het Westen (en met name hierom in verkorte versie in het Engels werd vertaald). Maar deze aanname behoeft via nauwgezette vergelijking met historische studies over het gevangeniswezen in andere landen nader bewijs, zoals in de inleiding werd aangestipt. Hier kan afrondend wel worden gezegd dat de manieren waarop in deze analyse wordt omgegaan met figuren – Beccaria, Ducpétiaux, Lombroso – die door hun geschriften (en daden) een internationale sleutelrol hebben gespeeld in die geschiedenis, voor kritiek vatbaar is. Dit kan niet worden gezegd van de manieren waarop er in zijn analyse wordt omgegaan met de geschriften die een sleutelrol hebben gespeeld en nog spelen in de interpretatie van die geschiedenis. Hier past een veel genuanceerder oordeel. Dit blijkt wanneer wordt nagegaan hoe Foucault de evolutie van het Franse gevangeniswezen analyseerde en hoe Franke deze analyse heeft verwerkt in zijn eigen analyse van de ontwikkeling van dit systeem in Nederland.

Literatuur

Beccaria 1982

C. Beccaria, *Over misdaden & straffen, ingeleid, van aantekeningen voorzien en vertaald door dr. J.M. Michiels*, Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen 1982.

Fijnaut 2007

C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis*, Amsterdam: Boom 2007.

Fijnaut 2014

C. Fijnaut, *Criminologie en strafrechtsbedeling. Een historische en transatlantische inleiding*, Amsterdam: Boom 2014.

Foucault 1975

M. Foucault, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Parijs: Gallimard 1975.

Franke 1990

H. Franke, *Twee eeuwen gevangen. Misdaad en straf in Nederland*, Utrecht: Het Spectrum 1990.

Guillaume 1879

L. Guillaume, *Le congrès pénitentiaire international de Stockholm*, Stockholm: Bureau de la Commission Pénitentiaire Internationale 1879.

Melossi & Pavarini 1981

D. Melossi & M. Pavarini, *The prison and the factory. Origins of the penitentiary system*, Londen: The Macmillan Press 1981.

Rusche & Kirchheimer 1939

G. Rusche & O. Kirchheimer, *Punishment and social structure*, New York: Columbia University Press 1939.

Spierenburg 1991

P. Spierenburg, *The prison experience. Disciplinary institutions and their inmates in early modern Europe*, New Brunswick: Rutgers University Press 1991.

Wines 1872

E.C. Wines, *International Congress on the prevention and repression of crime, including penal and reformatory treatment*, Washington: Government Printing Office 1872.